

כמה מהחוקרים כתבו שגם כל האויר הוא מלא ברואים דקים מן הדקים, וכשאדם פותח פיו בולע כמה מהם – אלא ודאי דהבל יפצה פיהם, ואף אם כן הוא, כיון שאין העין שולט בהם לאו כלום הוא. אמנם במה שהעין יכול לראות אפילו נגד השמש ואפילו דק מן הדק – הוה שרץ גמור'. (ערוך השלחן פד, לו. וע"ע במובא לעיל נג, אודות קביעת ההלכה עפ"י מראית העין).

הנה זה חדש, יצא לאור כרך שמיני לשו"ת אגרות משה לגר"מ פינשטיין וצ"ל, ובו תשובה (יו"ד ח"ד ב) אודות החוקים הקטנים המצויים בכמה מיני ירקות. מצאנו לנכון להעתיק כאן התשובה במלואה:

'הנה אף שקשה לי לכתוב כעת, שאיני בקו הבריאות, השי"ת ירחם עלי בתוך שאר חולי עמו ישראל, מ"מ מחמת נחיצות הענין אומר הדברים האלה:

שמעתי איזה אנשים אמרו בשמי איזו סברה בענין התולעים הקטנים שנודע שנמצאים בהרבה ממיני הירקות. והנה ידוע שלא אמרתי בזה שום הכרעה. ולהיפך, דעתי נוטה יותר להקל, וכמו שהזכרת בשאלה שאתה ובני הרה"ק מוהר"ר שלו' ראובן שליט"א כתבתם לי, שאפשר שדבר שלא נראה למעשה לעינים אינו אסור, ולכל הפחות אינו בחשיבות 'בריה'. וזה נוסף ללימוד הזכות שמוזכר בערוך השלחן סי' ק (שאפשר לסמוך על דעת הסוברים שבריה בטלה בקרוב לאלף. או שבריה שאינה קיימת לעולם בעין בפני עצמה והיא נדבקת בתערובת וא"א להפרידה משם – בטלה, או משום שרבנן לא גזרו שבריה לא תיבטל בדבר מאוס שנפשו של אדם קצה בו).

וגם כמו שאמרתי לך ולעוד הרבה אנשים, שבכלל יש חשיבות גדולה בהלכה למנהג העולם ולהיכא עמא דבר, ואסור להוציא לעז על דורות הקדמונים שלא הקפידו בדברים אלה משום שלא ידעו מהם. ועל כן אמרתי שבלי לעיין היטב בדבר, שזה קשה לי כעת, אי אפשר להכריע לחומרא ולפרסם שיש איסור בדבר, וכל שכן שאין רצוני שיזכירו שמי כאחד מהאוסרים'.

דף סח

ואבר עצמו אסור. מאי טעמא דאמר קרא ובשר בשדה טרפה לא תאכלו – כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר' – אין הכוונה לכל עובר שהוציא ידו חוץ למחיצתו, שנאסר אותו אבר לעולם – כי אם העובר נולד לפני שחיתת האם, ודאי מועילה לו שחיתתו. אין מדובר כאן אלא בשנשחטה אמו קודם ללידתו, שכיון שיצא בשר חוץ למחיצתו, שוב אין תקנה לאותו חלק שיצא, שהרי שחיתת אמו היא זו המתירה את העובר שבמעיה, ומה שיצא הרי לא נותר בשחיתתה, ושחיתת הולד אינה שחיתת כלל. (בית יוסף יו"ד יד; רמ"א שם.

בהסבר הדבר יש שכתבו, שכל שלא נשחטה אמו, לא היה לרחם אמו תורת 'מחיצה' כלל לגבי הולד. (וע"ע חו"א בכורות כא, ב). ויש שפרש בדרך אחרת – ע' ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' – פסחים, (בדין יוצא בק"פ); בית ישי קטז, א). והאוכל אותו אבר שיצא – לוקה משום איסור ובשר בשדה טרפה לא תאכלו. ויש חולקים (ע' רמב"ם – מאכלות אסורות ה, ט יא, ראב"ד ונושאי כלים; מעשה הקרבנות יא, ו. כ"כ אחרונים. וע' בחדושי הרשב"א להלן סט; אמרי משה ד. וע"ע שערי ישר (ב, כב ד"ה ומה"ט. וכן בסוף השער), ולא הוכיר מאום מדברי הרמב"ם והראב"ד, וצ"ע. וע"ע להלן ט).

ובשר בשדה טרפה לא תאכלו – כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר' – הראשונים מפרשים שהדרש מבוסס על המלה בשדה, שהרי אין חילוק היכן נטרפה, אלא בא הכתוב להורות בשדה, על כל דבר שהוא 'חוץ', ומכאן שבשר שיצא חוץ למקומו, הרי הוא כטרפה.

ובפרוש רש"י הירש (שמות כב,ל) הוסיף לפרש: המלה 'טרפה' אין במשמעה בהמה טרופה ושסועה; דבר זה יוצא בבירור מן הצירופים 'נבלה וטרפה' שבכמה מקומות, והלא הטרפה והשסועה היא בכלל נבלה (וראה מלכים-א יג,כד ואילך).

משמעו של 'טרף' - מזון. ו'הטרף' - להזין. ובלשון חכמים בא השורש 'טרף' לרוב בהוראה של לקיחת נכסים משועבדים מיד הקונה. וכן בהוראת נטילה חפוזה של גורלות מתוך תיבה - 'טרף בקלפי'. הוה אומר, 'טרף' אינו מביע בראש וראשונה השחתה מיכאנית אלא הוא מציין את התכלית ואת המשמעות הפיזיולוגית של פציעה שנגרמה בגוף החי. אין פרושו לקרוע לגזרים, אלא לחטוף לעצמו, לקחת לעצמו לאכילה, והרי נטרף מן הגוף ייחודו החי והאורגאני, והוא מוטל כחומר מזון.

בהתאם למשמעות הזאת של המלה, נתפס המושג 'טרפה' במשמעות מורחבת - אף בהלכה המקובלת בדינו, ויש בכלל טרפה גם בשר שיצא חוץ למחיצתו, דהיינו בשר שנחטף והוצא מתוך תחומו האורגאני. מושג זה שבהלכה כולל 'בשר מן החי'; 'הוציא עובר את ידו'; 'בשר קדשים שיצא חוץ למחיצתו'. (בהלכה זו האחרונה רואים את מקדש התורה - מבחינה רעיונית - כגוף חי, שכל איברי הקרבנות המוקדשים לו נתפסים לתחום נשמת חייו, שהיא התורה. משהורחקו מן המקדש - נחטפו והוצאו מן הגוף החי של תחום החזון, אליו הם שייכים, ומן ההקשר שרק במחיצתו נועדה להם משמעות וקדושה). (כדברים האלה בהרחבה, בספר 'הכתב והקבלה' שם).

(ע"ב) 'פרסה החזיר - אכול... לא נצרכה אלא למקום חתך' - וצריך לימוד להתיר מקום חתך כשהחזיר, כי הייתי אומר כיון שמקום חתך אינו נידון כבתוך הבהמה, לפי שאינו מוקף מחיצות, ייחשב גם כבשר היוצא, ולא תועיל חזרתו - השמיענו הכתוב שאינו כן, שמכל מקום לא יצא חוץ לגמרי כאבר עצמו. (עפ"י חדושי הר"ן לעיל. ע"ש).

ובספר אבי עזרי (קמא, מאכ"א ב,ט) צדד לומר שהשחיטה מועילה כלפי מקום החתך, (שלכן אינו מטמא ואין בו איסור אבר מן החי), וגם אין מקום חתך אסור משום 'ובשר בשדה טרפה', שהרי לא יצא, אלא איסורו פרטי מסויים שנלמד מדרשה מיוחדת, כמבואר כאן.

ואולם לדברי הר"ן י"ל לאידך גיסא, שבעצם היה לאסור מקום חתך משום יוצא, וגילה הכתוב הטר. באופן שחזר. ומ"מ כל עוד לא חזר הריהו נכלל באיסור בשר היוצא חוץ למחיצתו. ונפ"מ שלפי הסבר זה ילקה משום טרפה על מקום החתך, כבשר היוצא.

אלא שמכל מקום לשון רש"י מורה שמקום חתך לא הותר בשחיטה מפני שאינו 'בבהמה', ולא משום איסור 'יוצא' או איסור משם חדש, וכמו שהעיר באבי עזרי שם. (ומש"כ לדחוק שרש"י כתב זאת רק לפי הסלקא דעתין - הרשב"א להלן עד. בסיכומו את פסקי ההלכות העולות מן הסוגיא, כתב כדברי רש"י, שמקום חתך אסור לפי שאינו 'בבהמה').
וע"ע בשערי ישר ב,כב).

זחד לקלוט במעי פרה' - רש"י פרש שלפי זה מה שאמרנו 'פרסה החזיר אכול' - לאו דוקא החזיר, אלא משום הדרשה הנוספת נקט לשון זו.

והרא"ה פרש שמשמיענו בזה שאפילו קלוט במעי פרה שהוציא ידו והחזיר, חזרה מועילה לו למקום חתך.

'חטאת הוא דפרט רחמנא בה, אבל כל מילי כיון דהדור שרי' - ואם תאמר, והלא מדה היא בתורה, כל שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו, ואף כאן נאמר שחטאת יצאה כדי ללמד על כל היוצאים חוץ למחיצתו, שאם יצאו וחזרו אסורים?

יש לומר שאכן באה חטאת ללמד על כל הדומה לה, דהיינו כל קדשי מזבח שיצאו וחזרו אסורים, אבל חולין שיצאו וחזרו – לא.

ורש"י ז"ל פירש, שהכל היה בכלל איסור, כטרפה, והלכך כשיצאה חטאת ודאי לא יצאה ללמד איסור, שממילא ידענוהו, אלא אדרבה יצאה לומר שהשאר מותרים. ואין אומרים 'ללמד על הכלל כולו יצא' אלא בדבר שלא היינו לומדים אותו ממקום אחר לולא שיצא זה. (עפ"י רמב"ן. וע' גם בתורא"ש; חו"א ריד).

על פסול 'יוצא' בקדשים, גדריו ומקורותיו – ע' זכר יצחק מז, א; בחדושי מרן רי"ז הלוי ריש הלכות פסולי-המוקדשין; קהלות יעקב – זבחים טו ופסחים טו; אבי עזרי – פסוה"מ תנינא א, לג; בית ישי קטז, ב.

'מה טרפה כיון שנטרפה שוב אין לה התר' – כתב הרא"ה שמכאן יש ללמוד לכל טרפיות שארעו באחד מאברי הבהמה, שאין להן התר ע"י חיתוך במקום שלמעלה ממקום הטרפות, ואעפ"י שאילו היה נחתכת מלכתחילה שם, לא היתה טרפה, וכפי שיבואר להלן בפרקנו (עו) – שכיון שחל בה דין טרפה, לעולם לא תחזור להתרה. וכן היא שיטת הרשב"א (בחדושיו להלן עו, ובתורת הבית – ב"ב ש"ג, ובשו"ת – ח"א תשצו), וכן דעת הר"ן והרא"ש להלן.

ואולם לדעת הרמב"ן (עו), אם נחתכו רגלי הבהמה במקום צומת הגידין שהיא טרפה, אפשר לחתוך למעלה ממקום זה ולהתירה.

(יש אומרים, שאף לדעת הרא"ה, זהו רק בריפוי שבידי אדם, אבל יתכן ריפוי בידי שמים, ע"י העלאת קרום בנקב שבריא, וכדומה – ע' עונג יום טוב עג. או בדרך זו: כאשר עלה קרום על הנקב מאליו וסתמו, הוברר שמעולם לא היה זו טרפה – ע' חו"א ד, י; יד (ב). וע' ע' בענין זה בקובץ שעורים פסחים אות קכ; זכר יצחק יח; חלקת יואב י"ד ז).

'במערבא מתנו הכי: רב אמר יש לידה לאברים, ורבי יוחנן אמר אין לידה לאברים' – מפירוש רש"י נראה ששיטת ר' יוחנן אליבא דבני מערבא, זהה עם מה שאמר עולא בשם ר' יוחנן בלשנא קמא, שמועילה חזרת האבר להתירו. ולפי זה, התשובה על דברי ר' יוחנן מן הברייתא בעינה עומדת. ושאלת 'מאי בינייהו' מתייחסת לשתי הלשונות בדעת רב.

ואולם שאר הראשונים מפרשים, שלפי גרסת בני מערבא, רבי יוחנן לא אמר אלא זאת בלבד, שמיעוט האבר הנשאר בפנים אינו נידון כאילו נולד, והוא נותר בשחיטת האם, אבל החלק היוצא – נאסר. ובענין זה הלכה כר' יוחנן כנגד רב, שהרי לא איתותב. ולפירושו זה, לדעת בני מערבא גם ר' יוחנן מודה שאם יצא וחזר – נאסר האבר. (כן פרשו רבנו חננאל, הרי"ף, הרו"ה, הרמב"ן הר"ן והרא"ש). ושאלת 'מאי בינייהו' היינו בין רב לר' יוחנן, במה נחלקו.

(ומדויק לפ"ז מה שנקטו 'תיבתא דעולא תיבתא' – שאין זו תיבתא על ר' יוחנן אלא על דברי עולא שאמר בשם רי"ז, שהרי לפי בני מערבא, ר' יוחנן לא אמר זאת מעולם.

ואולם כדברי עולא כן היא גם דעת ר' יוחנן לפי לשון אחת להלן עג: שמועילה חזרת אבר. אלא שלשון זו איתותב – ע' בחדושי הרשב"א והר"ן כאן ושם).

*

ובשר בשדה טרפה לא תאכלו – בגימטריא: יצא בשר חוץ למחיצתו – נאסר (ברכת פרץ משפטים).